

EGY EMBER TOLLAL, ECSETTEL

Plugor Sándor a Quadróban

■ Vécsi Nagy Zoltán, az akkor még Magyarországon, jelenleg Székelyudvarhelyen élő művészettörténész 2005-ben *Ezredvégi nyomok* címmel vándorkiállítását szervezett, amelyet a következő évre áthúzódóan a külföldi magyar intézetekben mutattak be. A grafikusok névsora igazán reprezentatív, munkásságuk az egész 20. századot átfogja: a kolozsvári Gy. Szabó Béla, Feszt László, Cseh Gusztáv, a szovátai Kusztos Endre, a marosvásárhelyi Nagy Pál, Haller József, a fiatalabb generációból Szabó Zoltán Judoka, a Nagyváradon tanító Újvárossy László és természetesen Sepsiszentgyörgyről Baász Imre és Plugor Sándor. A diktatúra évtizedeinek politikai elszigeteltsége nem feltétlenül jelentett szellemi bezártságot, az alkotók kénytelenek voltak saját belső erőforrásaikat mozgósítani, az időnként nyugati irányból hozójuk eljutó könyvek, folyóiratok cikkeiből, képeiből a lehető legtöbbet kihozni, tehát a történelem által rájuk osztott sorsot a művészet segítségével megélni és túlélni. Ilyen körülmények között születtek meg azok az egyetemességigényű életművek, amelyek nélkül az erdélyi képzőművészet történetét igencsak bajos lenne megírni. Ahogy a katalógus előszavában Vécsi Nagy Zoltán fogalmazott: „Néhány kivételes tehetségű művésznél az elzártság pozitív eredményeként könnyelhetjük el, hogy a világ tendenciáinak naprakész követése helyett energiáit a magyar és az erdélyi kultúrák népi és történelmi mélyrétegeinek feltárására vagy az adott technikai-szakmai lehetőségek virtuozitásig fokozott kihasználására fordította.” Ma már tárgyilagosan és megfelelő távolságtartással elemezhetjük ezt a korszakot, például 2011-ben hasonló számvetésre szánta rá magát a Quadro Galéria, amikor megrendezte a *Válogatás a kolozsvári grafikából 1960–1980* című tárlatot, amelyen a felsoroltak közül az idősebbek az ötvenes-hatvanas évek fordulóján itt tanuló Plugor Sándorral együtt szerepeltek. A 2012. novemberi folytatásban, a művész önálló kiállításán pedig a kortársi közegekből kiemelt életmű legfontosabb darabjaival szembesülhettünk.

Ha Plugor Sándor, *PőSő* sajnos több mint egy évtizede lezárult, immár klasszikussá nemesedett életpályájára tekintünk, rögtön kiderül, hogy ő is az erdélyi művészek többségét jellemző, a kultúra mindenésének szerepét szinte kötelezően vállaló művész típusába tartozott: ha kellett, festő, illusztrátor, díszlettervező, rajztanár, muzeográfus volt egy személyben. Összességében elmondhatjuk, hogy az istenek kegyelték, mivel indulását és egyéni hangjának megtalálását olyan személyiségeknek köszönhette, mint felfedezőjének, Nagy Pálnak, kolozsvári tanárának, Miklóssy Gábornak és távoli mentorának, rajzművészete fel-szabadítójának, Szalay Lajosnak. A tárlóban látható mappa érdekes összehasonlításra adott alkalmat, hisz Plugor az 1943-as *Szalay Lajos hatvan rajza* című kis könyv oldalait – nagyobb méretben – 1961 elején tisztelgő, egyszersmind expanzív gesztussal lapról lapra lemásolta. Az 1960-as években már teljes fegyverzetében előlépő művész nem véletlenül folytathatott később méltó párbeszédet a költőkkel, Petőfi Sándorral, Ady Endrével, Illyés Gyulával vagy nemzedékéből Farkas Árpáddal (*Jegenyekör*, 1971) és Szilágyi Domokossal (*Öregek könyve*, 1976). Ezek a kötetek nemcsak az irodalomtörténészek, hanem éppen az eltalált képszöveg összhangzat miatt a művészettörténészek becses kincse is lehet, akárcsak a ritkaságnak számító Illyés Gyula *Dupla vagy semmi* (1974–75-ös évad) vagy Sütő András *Csillag a máglyán* (1976–77-es évad) sepsiszentgyörgyi színházi műsorfüzetek. Viszont nagyot téved az, aki Plugort a legismertebb, legtöbb emberhez eljutó, sokszorosított lapjai alapján illusztrátorként skatulyázza be. Hamar kialakította egyéni mitológiáját, amelynek állandó főszereplői a megfeszülő, ágaskodó, elbukó lovak, a kecsesen hajladoxó, feltárukozó, madarat röptető nőalakok, az élet kínlódásaira, beteljesületlen vágvaira visszatekintő öregek. E motívumok az erdélyi művészet emblémáivá váltak, mint Nagy Albert esőben égre meredő libái vagy Kusztos Endre törött, üszkös ágcsontjai. A lovak régi ismerőseink, az első világháború vértengerében a legmegrázóbb képek egy része róluk készült, gondoljunk Mednyánszky László, Nagy István és Vaszary János haditudósítóként papírra vetett rajzaira. Plugor esetében saját gyermekkori élményei és a két világháborút megélt édesapjának hadifogyó- emlékei fejthetők fel a súlyos, expresszív látomások háttérében. Kassák Lajos a második nagy háború után írta a *Pesti lovak 1945 tavaszán* című versében: „Mint hű testvér köszöntöm őket, mielőtt

kidőlnek / akár a száműzöttek csoszognak tovább / mit se tudnak róla, hogy egy két óra még / s bárdal és taglóval törnek remegő csontjaikra.”

Plugor egyszerre valóság alapú és képzelt világában gyakori vendég az ördög, ha nem is Lucifer személyesen, hanem küldöncei, a kisördögök, ördögfiak, ördög tanoncok, akik bepillantva a lélek titkaiba, kiismerve az ember gyenge pontjait hol csábítóként, hol hamis barátként, hol pedig csak huncut, szórakozni vágyó kis lényekként jelennek meg. A székegy embernek egyébként is különös a viszonya az alvilág küldötteihez, elég, ha Tamási Áron *Ördögváltozás Csikban* novellájára (1923) vagy a kései *Ördögölő Józsiás* drámájára gondolunk (1952). A virtuskodó, az ördög észjárását megtanuló s nála ravaszabbnak bizonyuló, de kísértéseinek nehezen ellenálló figurák Plugor grafikáin is nagy számban bukkannak fel (*Öregasszony ördögökkel*, 1993; *Ördögűzés*, 1996).

Galeria Quadro

Kiállítás | Expoziție

Plugor Sándor

14 – 30 noiembrie 2012
2012. november 14 – 30.

Vernisaj:
13 noiembrie 2012, ora 18:00
Megnyitó:
2012. november 13., 18:00 óra

Luni-Vineri | 11:00-14:00; 15:00-19:00
Galeria Quadro, Str. Napoca nr. 2-4, et. 1, ap. 64.
Hétfő-péntek | 11:00-14:00; 15:00-19:00
Quadro Galéria, Napoca (Jókai) utca, 2-4 szám, I. emelet, 64.

A fent látható plakátot Ördög-Gyárfás Ágota tervezte

Az emberi élet tragédiákkal terhes, sötét, ördögi oldalának legyőzésében – szerencsénkre – az égi birodalom lakói támogatnak bennünket: a reményt keltő madarak, a hírhozó angyalok, a szellem szárnyalását jelképező Pegazus. A hétköznapok szürkeségének elviselésében, problémáinak feloldásában pedig a találkozások, a közösségi együttlétek, akár egy-egy kiállítás segíthet. A kitüntetett pillanatokban az alkotó jelenlétét is megérezzük. Valahogy úgy, ahogy Csiki László fogalmazta meg *Vázlatrajz Plugor Sándor haláláról* (1999) című versében: „Átszállt egy madár most / a város fölött, néztem, / hogyan húzza meg szép ívét / a döglétes levegőben, / nyomtalanul, / és tudtam, erre jártál.”

Szücs György

SZÉTTÖRT AZÍLIUM: NÉGER MAGYARORSZÁG

■ Abból a néhány sornyi hírből, ami a rendelkezésünkre áll a *Prágai Magyar Hírlap* jóvoltából, nem tudjuk megállapítani, hogyan akadtak egymásra – még az is lehet, hogy a „határértő” egyszerűen belefutott a csendőrök karjaiba. Valószínűbb azonban, hogy fölállt, kiabált, integetett, ugrándozott, csak vegyék észre már – elvégre az is megfordulhatott a fejében, hogy ha meglepetésszerűen bukkan föl előttük, akár lőhetnek is rá, reflexszerűen, gondolkodás nélkül. Hiszen éppen Lövő határában került csendőrökre, kőhajításnyira a magyar-osztrák határtól, s amíg átkísérték a csepregi bíróhoz – bár forrásunk erről szót sem ejt –, bizonyára nem mindennapi látványosságnak bizonyult a helybeliek számára. Nem mintha a lövőiek nem láthattak volna még francia katonát – a soproni népszavazáson még egy japán antant megbízott is csattogtatta a sarkantyúit. De a Sopronban szolgáló antant tiszték közül egyik sem volt ennyire fekete. Nyugat-Magyarországon vagyunk, néhány évvel a versailles-i dokumentumok aláíratása után. Akik itt laktak, nem kerültek közeli kapcsolatba a francia hadsereg gyarmati katonáival. Nem volt a néger Lövön olyan mindennapi látvány, mint egykor Szegeden vagy Makón, amely városok 1919-ben csak úgy feketélltek a szenegáliaktól.

Szokatlan lehetett azért egy kicsit az egyenruhája is.

Pár évvel később, 1930-ban a rimaszombati utcasarkon „csokoládébanánt” árul egy néger, „részben németül, részben négerül” ajánlgatva árúját, ami kapósnak is bizonyul, hiszen „ki az ördögnek ne hízelgett volna az, hogy ez a néger ájtott Afrikából, s addig nem nyugodott, míg meg nem engedték neki, hogy Rimaszombatban banánt áruljon” – ahogyan valószínűleg Tichy Kálmán írta le a *Gömör* című hetilapban. Nagyon tetszett a rimaszombatiaknak a néger, még rendőrt is kellett mellé állítani: „hivatalosan elismert forgalmi akadály” lett belőle, mert egyfolytában öt-hat gyerek őgyelgett körülötte, akadályozva az áthaladást.

Ez a másik néger, az egyenruhás még ennél is nagyobb rokonszenvenek örvendhetett, szinte érthetetlen, hogy nem alakult ki körülötte valamely korai jogvédő mozgalom. Pedig nem kizárt, hogy sorsa hamarosan még drámaibb fordulatot vett.

A csepregi bírónál hallgatták ki először, amint arra a *Prágai Magyar Hírlap* 1924. szeptember 7-i számában megjelent hírből következtethetünk. Itt mondotta el, hogy „a megszálló csapatoktól lépett meg a Ruhr-vidékről, mert a francia altisztek nagyon durván bántak a színes katonákkal”. Ha így van, kilométerek százain át kellett vándorolnia, erdőkből megbújnia éjjel, hogy átvágja magát a frank és a germán tengeren, s hogy eljusson azíliumába, a megcsonkított Magyarországra; talán éppen azért ide, mert azt gondolhatta, hogy a legyőzöttek jobban tisztelik az emberi jogokat.

Boldog, szétaposott Magyarország! Aki álma lehetél ennek a francia néger katonának. Valószínűleg az egyetlen nyugatinak, aki politikai menedékjogot kért azokban az években Magyarországon.

De nem kaphatta meg.

A hír szerint tovább kellett szállítani Győrbe, ahol a katonaszökevények nyilvántartója volt. „Sorsa felett megindultak a diplomáciai tárgyalások” – de aligha lehetett apelláta. „Valószínűleg”, sötétedik el a hír fogalmazójának arca, „ki fogják adni Franciaországnak” – a Párizs környéki békeszerződés, így a trianoni is, arra kötelezték a legyőzött államokat, hogy a katonaszökevényeket szolgáltatassák ki az antantnak.

Egyelőre ennyit tudunk róla is, az itthon négerügyben talán először fölhorgadt emberjogi érzületről is. Még egy ökölcspás, gondolhatta a hír korabeli olvasója: Kolozsvár, Pozsony és a többi után most elvesztjük őt is, azon kevesek egyikét, aki a győztes államok katonái közül csatlakozhatott volna utóbb ahhoz a deputációhoz, amely Isten elé járulva képviselte a magyarok ügyét, mint az aradiak.

Filep Tamás Gusztáv

PRO DOMO

■ A latinul beszélő III/III! Mielőtt elfelednénk, jegyezzük ezt is föl, csak úgy magunknak, pro domo – kéménybe korommal.

Szabály volt ugyanis a Magyar Népköztársaság korszakában, hogy az újságírók nyugati országok külképviseleti szerveivel nem tarthattak kapcsolatot. Engedéllyel, igen. De ma már, ahogy türemkednek elő a titoktalanított papírok, nagyon is nyilvánvaló, hogy az „engedély” mi-féle kényszereket vont maga után.

A tiltás magában foglalta azt is, hogy a nyugati országok követségei sem ápolhattak kapcsolatokat az újságírókkal. Mindezt azonban nem volt könnyű betartatni. Különösen nem az információk szabad áramlását is garantáló helsinki folyamat (1973–75) után. Amikor már legális keretek között is lehetett beszélni, írni az eltérő nézetek jogosságát hirdető pluralizmusról – újabb latin szó! –, a plurális társadalom követelményeiről. Amelyet szelíd szociológiai műszóval többszólamúságként emlegettek a szabad levegőre vágyakozó kórustagok.

Mennyi ma már érthetetlen kifejezés!

Pláne, ha még azt is hozzáteszem, hogy amikor valaki szóval avagy tettel „túlhajtotta” a pluralizmus követelését, akkor a „szabadosság” bűnébe esett. De ettől igyekeztek megóvni az embereket. Már ha kudarcot vallottak abban, hogy segítségül hívják „a külső késztetést benső megfelelési vággyá transzponáló” öncenzúrárt.

Így hát Helsinki szellemében tág lehetőségeket nyújtottak a nyugati követségeknek arra, hogy különféle rendezvényeket szervezzenek, s ezekre a lapok munkatársait szabadon meghívják. És ki is tettek magukért a nyugatiak. Hiszen – akkor még! – „csábitani” kellett a „keleti tömb”, a „legvidámabb barakk” embereit „a fellazítás” politikájának ingyencínálatával. A „tájékoztató” pedig – a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának Tájékoztatói Hivatala – már nem mondhatott nemet a nyugati országok követségeinek. Más megoldást kellett választania.

Rámosolyogtak a külképviseletre, hogy küldjék csak nyugodtan meghívóikat a szerkesztőségekbe, akár névre szólóan is. És ugyanebben a pillanatban géppuskaropogás hangzott fel a telexszobában. Az e-mailnek híre-hamva sem volt még akkoriban. A telefax is a jövő irodájának felszereléséhez tartozott. Telexgép billentyűi kopogták a sorokat, mintha egyszerre legalább tíz nagy kocsis Robotron írógépet – a Német Demokratikus Köztársaság műszertechnikájának csodája volt – püfölte volna erős kezű gépirónók.

Kezében az üzenettel előtogyogott a telexesnéni: „Prodómó jött!” Belső használatra készült feljegyzés. A „tájékoztató” „prodómóval” utasította a szerkesztőség munkatársait arra, hogy a nyugati követség rendezvényére nem mehetnek el. A követségi emberek előtt pedig mosolyogva tárta szét a karját: „Nincs érdeklődés? Erről nem tehetünk! Mi nem utasíthatjuk a szerkesztőségeket arra, hogy milyen eseményeken vegyenek részt. Demokrácia van.”

A nyolcvanas évek első felében – a kormány „félhivatalosánál” –, a Magyar Hírlapnál dolgoztam. Egy hozzám került „prodómót” kihoztam a Lapkiadó Vállalat Lenin krt. 9-11. szám alatti – jelenleg a Boscolo Hotel New York Palace szálloda és rendezvényhelyszín – épületéből. Nem volt nehéz. És odaadtam egy ismerősömmek, akiről tudtam, hogy eljuttatja a dokumentumot az osztrák követségnek.

Ettől kezdve nem jött több „prodómó”. Másként „vezényelték le” az elmaradást a rendezvényről...

És ez az egész nem is fontos ma már.

Csak annyiban, hogy 1988–90-ben ezekkel a nemzetközi tapasztalatokkal, ezzel a nemzetközi tudással mentünk bele az életünkbe dübörgő globalizációba.

Zelei Miklós

UGYANABBAN A SZOBÁBAN

■ Franyó Zoltán az első, aki eszembe jut, a maga elképesztő munkabírásával, szorgalmával, melegségével és időnként vakmerőségével. Valósággal düböröghetett az öregúr, gondolom magamban, bár nyilván nem mindig volt öreg, s még csak nem is ismertem személyesen, csak már gyerekkoromban elámultam, hány nyelvet tud. Később megtanultam, nem feltétlenül *azt* a nyelvet kell tudni, inkább *ezt*, a magyart, amire s nem amiről fordítunk.

Aztán Kányádi Sándor, aki szép transzszilván gesztusként az erdélyi szász és az erdélyi jiddis népköltészetből is válogatott, miközben román versek tömegét szólaltatta meg magyarul, és kicsoda találatokat mondhat a magáénak! De ez csak kiszaladt a számon, hiszen most nem a találatok a lényeg, hanem a törekvés. Korábban Szilágyi Domokos, később Horváth Andor, aki a román esszékből és emlékiratokból is válogatott, s mindegyik kötethez olyan bevezetőt írt, amely szakdolgozatnak is beillik. A manapság méltatlanul ritkán emlegetett Köllő Károly, akinek a tanulmányai nem nagyon olvasóbarátok, de annyira alaposak, amennyire csak egy összehasonlító tanulmánynak lennie kell.

De hát Bartók maga nem intézmény volt-e? Nem *tudatosan* gyűjtötte össze a szláv és a román népdalokat, hogy emiatt aztán a mai napig hallgassa egyesek szemrehányásait? Nem intézmény volt-e Brăncuși vagy Ionesco is? Ők azonban mégsem azért távoztak Párizsba, hogy ott a román kultúrát hirdessék, az „csak” kitörülhetetlenül beléjük égett, ha akarták volna, sem vehetik le magukról.

Vágyunk rendet. Mi kell tehát ahhoz, hogy egy ember intézménnyé váljon, a népek közötti kapcsolatokat (a barátság szót nem szeretem, képmutatásnak érzem úgy használni, mintha minden probléma megszűnt volna, vagy mintha a problémák jelentéktelenek lennének) gerjesztő intézménnyé?

Kell egyrészt a *személyes, implikatív meggyőződés*, amely nagyon ritkán választható el/le megnyugtatóan a nárcizmustól (Franyó Zoltán esetében például nehezen). Kell aztán valami elkövető és eléggé nem is becülhető szorgalom és alaposág (Horváth Andor és Köllő Károly a legjobb példa talán), hogy ne csak ismerjük, amit ismernünk adatott, hanem *akarjuk is ismerni*, egyre mélyebbre és mélyebbre ássuk magunkat benne, s ha azt halljuk, Cioran, ne csak az aforizmák jussanak eszünkbe, hanem a manzárd is, ne csak a manzárd, hanem a Vaszgárda is, ne csak a Vaszgárda, hanem Nae Ionescu is, meg a három nagy emigránsról készült fénykép a Place Furstenbergben, meg Simone Boué, meg annyi minden. S ha a Vaszgárda, ne az ítélkezés legyen első szellemi gesztusunk, hanem a megértésre törekedjünk. Addig mélyüljünk, amíg már nem *kirándulásnak* érezzük a másik kultúrába tett látogatásokat, hanem *baráti miccsezésnek*, amelyre azért járunk el, mert mennünk *kell*, ahol a kellemetlen dolgok sem zavaróak, legalábbis nem állunk fel sértetten abban a pillanatban, ahogy valami kellemetlenséget tapasztalunk. Ahol *magunkért* is akarjuk a másikat, nemcsak a szólamokért vagy a honoráriumokért. Lenyűgözve szembeesülünk azzal, mennyire más a másik ember, a szokásai, a hagyományai, a rögzültségei, a fafejűségei, s leljen meg bennünket magunkat is, mennyire kíváncsiak vagyunk erre a másféleségre.

Nem az *üres* szeretetről beszélek tehát, hanem a telítetről, arról, amelyik nem adja fel. Amelyik mohón lapozgatja a másik kultúráját, folyton azon veszi észre magát, hogy nem tud eleget, hogy minél többet tud, annál kevesebbet valamiképpen. Büszke persze – miért is ne lenne? –, de kordában tartja az önértetét, s ha ült a fotelében Ștefan Bănulescu, nem gondolja, hogy ő lett volna a fontos akkor is.

Mindez természetesen nem óvja meg sem a kételyektől, sem a bizonytalanságtól, sem a kétértelmű helyzetektől. Amikor felkértek, lennék az ICR (a Román Kulturális Intézet) vezető tanácsának tagja, máris ilyenekkel szembesültem. Bár a szó szerkezetben hangsúlyozottan *román* s nem *romániai* szerepel, érthető módon mégis mindenki arra volt és maradt kíváncsi, mit tehetek a kisebbségért s ezen belül elsősorban a magyarságért. A két ötlet, amely eszembe jutott, s amelyet felvettem (fordítói ösztöndíj romániai magyaroknak, illetve németeknek és Digitális Művészeti Akadémia a magyarországi Digitális Irodalmi Akadémia példájára), mindkét irányba küldi vektorát: egyrészt a kisebbségek, másrészt a románság felé. Nem tudom, megvalósulnak-e, s ha igen, hogyan, mindenesetre jól fogadták őket. A lényeg nem is ez, hanem az, hogy egy közvetítőnek mindig többre kell gondolnia, mint annak, akinek elég a saját kultúrája, aki beéri azzal.

Tizenegy éve tanítok a kolozsvári egyetem bölcsészkarán, s mindig ezzel kezdem a soros szemináriumot: a kultúra nem valamiféle kamra, ahol felcímkezve áll a barack- meg a szilvaíz, az alma- meg a körtekompót, és nem szabad összekeverni őket – a kultúra olyan kamra, ahol az ízek összeérnek, s akkor sem választhatjuk el egymástól a dolgokat és a jelenségeket, ha olykor nagyon vágyunk a rendre. A kultúra nem mavev rend.

E. M. Forster előadásorozatát tartott a regényről, s ebben nem diakronikusan, időrendben elemezte az angol írók műveit, hanem szinkronikusan: mintha mindannyian ugyanabban a könyvtárszobában ülnének. Egy közvetítő, aki inkább szerelmes, mint hivatalnok, ugyanabban a szobában látja azt a két kultúrát, amelyek közül sajnos csak egyiknek a tagja – mint Kosztolányi gondolatát követve, a tejfel születtem, a „lapte”-t valamikor gyermekkoromban tanultam. De sem mire nem törekszem inkább, mint hogy behozzam ezt a lemaradást, még ha tudván tudom is, hogy soha nem fogom behozni.

Demény Péter